

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.84.1.08>

Герман Л. В., Шульга І. В., Кузіна В. Ю.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

У статті розглядаються та аналізуються сучасні підходи і технології навчання іноземної мови у немовних закладах вищої освіти. У статті підкреслюється, що зростання інтересу до іноземної мови в останні роки зумовлено, безперечно, розвитком міжнародних зв'язків у всіх сферах життя та діяльності людей (обмін науково-технічною інформацією, туризм, підготовка фахівців для роботи за кордоном), поглибленням контактів із зарубіжними фірмами, відкриттям регіональних мовних центрів, переглядом оригінальних фільмів і телепередач, а головне – можливістю реального спілкування з носіями мови. Ця причина є об'єктивною. Суб'єктивна причина полягає в тому, що володіння іноземною мовою розглядається тими, хто навчається, як важлива якість, властивість особистості.

Автори статті вказують, що корінна перебудова системи освіти з метою формування гармонійно розвиненої, суспільно активної особистості вимагає зміни сформованих тенденцій та стереотипу мислення щодо організації навчального процесу, технології навчання. У статті розглянуто ключові тенденції у викладанні іноземних мов у сучасному закладі вищої освіти. Обґрунтовано актуальність теми наукової розвідки, визначені проблемні галузі дослідження цього напрямку. Розглянуто сучасні технології у викладанні іноземних мов як у зарубіжних, так і в українських освітніх закладах. Визначено найважливіші тенденції у вивченні іноземних мов, серед яких – індивідуалізація мовних програм. Виокремлено ключові напрями підвищення ефективності викладання іноземних мов у закладах вищої освіти: комплексний підхід до вибору методик викладання, підвищення ролі особистості викладача у посиленні мотивації студентів до вивчення іноземної мови.

Ключові слова: заклади вищої освіти, методика викладання іноземної мови, професійне спрямування, сучасні технології, іноземні мови, навчально-пізнавальна компетентність, мовна освіта, організація навчального процесу.

Навчання іншомовного спілкування – важливий складник професійної освіти, що показує відповідність підготовки майбутнього спеціаліста у сфері бізнесу соціальному замовленню. Під час організації моделі майбутнього фахівця необхідно формувати професійні вміння з реалізації іншомовного спілкування. Взаємодія комунікантів визначається особливостями їхньої спільної предметно-практичної діяльності. Отже, процес навчання іноземної мови повинен ґрунтуватися не просто на ситуаціях спілкування, а й самі ситуації повинні мати реальні підстави спілкування [4].

Нові вимоги суспільства до рівня освіченості та розвитку особистості призводять до необхідності зміни технологій навчання. Під технологією навчання ми, як і А. Найн, розуміємо процес викладання та навчання, що складається з сукупності методів, засобів і прийомів навчання та активізації пізнавальної діяльності студентів, що забезпечує певний стандарт освіти [7]. Найбільш продуктивними наразі є технології, що дозволяють організувати навчальний процес з урахуванням професійної спрямованості навчання, а також з орієнтацією на особистість студента, його інтереси, схильності та здібності.

Проблемою навчання іноземної мови за професійним спрямуванням займалися О. Бігич [1], Н. Бориско [1], Г. Борецька [1], Т. Корж [5], М. Міропольська [6] та інші. Аналізую сучасних методик викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах присвячені роботи низки дослідників, серед яких: І. Гладких [2], Є. Ісакович [3], Є. Полат [8], Л. Рейнголд [9], Ю. Сурмін [10], Л. Щерба [11] тощо.

У вітчизняній науковій літературі все ще не досить опрацьованими залишаються питання пошуку універсальних методик викладання для різних категорій учнів (студентів, аспірантів, викладачів, зовнішніх слухачів); відсутні спеціалізовані підходи до програм навчання іноземних мов для закладів вищої освіти залежно від їх профілю (гуманітарний, технічний тощо); слабо розглянута практика застосування передових навчальних методик, зокрема, закордонних закладів вищої освіти.

Наразі з'являються нові навчальні технології, популярні у тих чи інших закладах вищої освіти.

До таких технологій належать кейс-технології. Кейс-метод уперше був використаний у Гарвардській школі бізнесу на початку ХХ ст. У 1920 р. після видання збірки кейсів деканом Валлесом Донхемом було здійснено перехід усієї системи навчання менеджменту в Гарвардській школі на методику кейс-стаді (навчання на основі реальних ситуацій), що дозволяє студентам за період навчання, за оцінками експертів, опанувати практичний досвід ведення бізнесу в середньому за останні 30 років.

В Україні кейс-технології більше відомі розробникам інформаційних систем та баз даних, ніж педагогам і методистам [9, с. 15–23]. Кейс-метод (Case-study) – це метод аналізу ситуацій. Суть його полягає в тому, що студентам пропонують осмислити реальну життєву ситуацію, опис якої одночасно відображає будь-яку практичну проблему, а також актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти під час вирішення цієї проблеми. З методичного погляду, кейс – це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що містить структурований опис ситуацій, запозичених із реальної практики бізнесу [2]. Кейс є не просто правдивим описом подій, а єдиним інформаційним комплексом, що дозволяє зрозуміти ситуацію.

Ми розділяємо думку Ю. Сурміна, що ситуаційна методика стане найближчими роками домінуючою у викладанні низки дисциплін, насамперед у бізнесі та менеджменті. Але вже сьогодні в її розвитку спостерігається поєднання наявного міжнародного досвіду побудови і використання з національною методичною специфікою, особливостями ментальності та актуальності тих проблем, які перебувають у центрі уваги суспільства й освіти [10]. Щодо іноземної мови, то взаємодія комунікантів визначається особливостями їхньої спільної предметно-практичної діяльності. Отже, процес навчання іноземної мови має ґрунтуватися не просто на ситуаціях спілкування, а й самі ситуації повинні мати реальні підстави для спілкування [4].

Специфіка кейс-методу визначається такими дидактичними принципами:

- індивідуальним підходом;
- максимальним наданням свободи студентам у процесі навчання;
- забезпеченням студентів достатньою кількістю наочних матеріалів;
- відсутністю великих обсягів теоретичного матеріалу;
- активною співпрацею викладача та студентів;
- формуванням навичок самоорганізації;
- особливою увагою до розвитку сильних сторін студента [10].

Використання кейс-методу в навчальному процесі дозволяє розвивати у студентів аналітичні, дослідницькі, комунікативні навички, виробляти вміння аналізувати ситуацію, планувати стратегію та приймати управлінські рішення.

Студенти під час реалізації концепції кейс-стаді несуть відповідальність за підготовку до заняття та ефективне виконання завдань з кейсу. Кейс-метод дає змогу:

- 1) демонструвати теорію з погляду реальних подій;
- 2) мотивувати студентів до вивчення іноземної мови у взаємодії з іншими дисциплінами;
- 3) активно засвоювати знання;
- 4) розвивати навички та вміння зі збирання та обробки інформації, а також комунікативні вміння.

Реалізація заданої ситуації щодо іноземної мови вносить такі важливі елементи у навчальний процес:

- 1) забезпечує послідовний перехід від оволодіння знаннями до самостійного їх використання;
- 2) дозволяє викладачеві здійснювати зворотний зв'язок не лише на рівні знань, а й на рівні умінь;
- 3) дає можливість учням реально зрозуміти міжпредметні зв'язки та їх значення у професійній діяльності.

Для того щоб студенти ефективно використали цей інструментарій навчально-пошукової та дослідницької роботи, необхідно:

1) провести з ними заняття з розробки кейсів, тобто вони мають бути ознайомлені з процедурою створення кейсу, алгоритмом його написання. При цьому слід акцентувати увагу на тому, що написання тексту необхідно починати з попереднього визначення проблемної ситуації;

2) зібрати інформацію щодо описаної ситуації або проблеми.

Найбільш незвичайний аспект такої роботи полягає в тому, що весь матеріал має бути представлений у вигляді єдиного тексту, що описує ситуацію.

Загалом для організації роботи студентів із написання кейсу необхідно розробити вимоги до його написання та скласти план роботи зі збирання емпіричної інформації. Потім постає питання використання кейсу. Необхідно скласти такий кейс, щоб він був потрібним і корисним.

Як інтерактивний метод навчання кейс-метод завойовує позитивне ставлення студентів, які бачать у ньому гру, що забезпечує освоєння теоретичних положень та опанування практичного використання матеріалу. Не менш важливо і те, що аналіз ситуацій досить сильно впливає на професіоналізацію студентів, сприяє їхньому дорослішанню, формує інтерес та позитивну мотивацію до навчання.

Іноземна мова як елемент культури народу – носія цієї мови, є для тих, хто навчається, “вікном у світ” (І. Бім), а також розвиває особистість студента. Завдання викладача полягає у створенні умов для практичного оволодіння іноземною мовою кожним студентом. За допомогою інтернету студент занурюється у штучно створене мовне середовище.

Л. Щерба вважав, що “...вивчення мови поза умовами постійного іноземного оточення, природного чи штучного, – річ складна, потребує здатності до абстракції, великої активності та здатності до завзятої праці. У разі поурочного (індивідуального чи колективного) навчання немає жодних... методів, за допомогою яких засвоєння мови відбувалося би без особливої праці та напруги” [11].

Загальновідомо, що глобальна мережа стала невід'ємною частиною нашої дійсності. Використання нових інформаційних технологій, інтернет-ресурсів сприяє реалізації особистісно орієнтованого підходу до навчання з урахуванням рівня навчання студентів, їхніх здібностей, схильностей тощо. Для навчання іноземних мов інтернет надає такі можливості:

- пошук, вилучення та використання інформації;
- використання нової форми комунікації іноземною мовою, що дозволяє передавати як письмові тексти, так і зображення (гіпертексти), а також озвучувати послання [4];
- активізація лексичного запасу, саме бізнес-термінології;
- забезпечення процесу навчання новими, раніше недоступними матеріалами, які роблять навчальну діяльність більш ефективною та цікавою;

- професійна орієнтація;
- вивчення полікультури в умовах глобальної освіти;
- руйнування культурних стереотипів та подолання упереджень;
- використання дистанційного навчання;
- надання власної інформації у вигляді вебдокументів (створення вебсторінок та вебсайтів) та її розміщення в мережі.

Використання інтернет-ресурсів сприяє розширенню культурного, гуманітарного світогляду студента. Інтернет дає можливість студенту ознайомитися з різними поглядами на матеріал, що неминуче позначиться і на стилі навчання: він стане більш демократичним. Наймовірно прискорюється і підвищується якість освоєння іноземної мови, оскільки всі тексти автентичні, породжені носіями сучасної живої мови. Можна навіть взяти участь у створенні неологізмів, які буквально сотнями щороку породжує сам інтернет з його потребою у стислому та точному відображенні думки, емоції, відтінку сенсу [1]. Інтернет відкриває необмежені можливості для спілкування, дарує відчуття свободи, відкритості світу, можливість відкрито спілкуватися з однолітками за кордоном, познайомитися з їхнім життям, звичаями, збагнути дух нації. Емоційність і довірливість між однолітками під час спілкування через глобальну мережу мають певний психотерапевтичний вплив.

Використання комп'ютерних технологій на уроках іноземної мови аналогічне тому, що використовується в будь-яких предметних галузях. Викладач може розмістити програму курсу на інтернет-сайті. Викладачі спільно зі студентами можуть проводити онлайнві форуми, обмін електронною поштою (щоденники, запитання-відповіді, домашні завдання), студенти можуть робити індивідуальні або групові презентації у PowerPoint. Проте завдання викладача – навчити студентів не просто читати інформацію, а й аналізувати та інтерпретувати її.

У Франції розроблено програми, призначені для самостійного вивчення французької як іноземної. Наведемо деякі з них:

1) лінгвістичні програми: Apprenez le français avec Internet, Enseignez le français avec Internet, Accord (www.didieraccord.com);

2) граматичні програми: Ecriture interactive (<http://www.cur-archamps.fr/edres74/ressourc/motcrois/Welcome.html>); Exercices de français. Carmen Vera Pérez (<http://pages.infinet/jaser2>).

Загальновідомо, що інтернет знизив просторові, тимчасові та фінансові бар'єри щодо поширення інформації та відкрив чудові можливості для дистанційного навчання. У США понад 50% вищих навчальних закладів використовують онлайнві програми.

Володіння іноземною мовою є невід'ємним елементом загальної культури. Іноземна мова як елемент культури народу – носія цієї мови, відкриває цілий світ для тих, хто її вивчає, а також розвиває особистість того, хто навчається. Наразі навчання іноземної мови як засобу спілкування між фахівцями різних країн ми розуміємо не тільки як прикладне завдання навчання мови спеціальності. Сучасний університетський фахівець – це широкоосвічена людина, яка має фундаментальну підготовку. Відповідно, іноземна мова такого фахівця – це і знаряддя виробництва, і частина культури, і засіб гуманітаризації освіти. Все це передбачає фундаментальну та різнобічну мовну підготовку [3].

Застосування у викладанні іноземних мов сучасних технологій вносить новий свіжий струмінь у навчання іноземних мов. Викладачеві надається можливість використовувати активні методи навчання, розширювати кругозір студентів під час вирішення різноманітних пізнавальних завдань, розвивати їх ініціативність та самостійність у реалізації спілкування іноземною мовою.

Різноманітні методики навчання іноземних мов мають на меті надати студентам практичне володіння мовою, під яким розуміється формування вмінь та навичок розуміння думок інших людей та висловлювання своїх думок як в усному, так і в письмовому вигляді. Однак наразі не існує універсальної освітньої методики, що підкреслює актуальність комплексного підходу до навчання іноземних мов.

Видається важливим, щоб навчання іноземних мов у сучасних закладах вищої професійної освіти було комплексним за використання різних методів, інструментів і підходів. Так, наприклад, крім традиційного формату роботи в малих групах, важливими стають короткострокові мовні стажування; відвідування лекцій іноземних фахівців і викладачів (іноземною мовою); залучення до навчального процесу носіїв мови; участь студентів та викладачів в іноземних конференціях (очних і заочних) тощо.

Важливе місце у викладанні іноземних мов у закладі вищої освіти займає особа самого викладача, його вміння мотивувати студентів, розвинути інтерес до вивчення іноземної мови, обирати найбільш оптимальні для тієї чи іншої групи навчальні методики. У системі роботи кожного педагога мають використовуватись як стандартні навчальні технології, так і більш сучасні методи, що успішно застосовуються в інших закладах вищої освіти.

Використана література:

1. Бігич О., Бориско Н., Борецька Г. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика : підручник / за заг. ред. С. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 2013. 590 с.
2. Гладких И. Методические рекомендации по разработке учебных кейсов. Санкт-Петербург, 2004. 95 с.
3. Исакович Е. Моделирование коммуникативного иноязычного пространства в процессе диалогического взаимодействия в условиях культурно-досуговой деятельности: английский язык, летний лингвистический лагерь : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 2009. 19 с.
4. Коваленко Ю. Ефективність сучасних підходів у процесі вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням у ВНЗ. URL: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Pedagogica/5_57388.doc.htm.
5. Корж Т. Обучение студентов неязыковых специальностей переводу в сфере профессиональной коммуникации. *Вопросы методики преподавания в вузе*. 2015. № 4 (18). С. 243–251.
6. Міропольська М. Професійна орієнтація як основа формування та побудови професійної кар'єри. *Бюлетень Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості України*. 2004. № 2. С. 17–19.
7. Найн А. Современный словарь-справочник нового педагогического мышления. Челябинск, 2000.
8. Полат Е. Новые педагогические технологии в системе образования. Москва, 2001.
9. Рейнгольд Л. За пределами CASE-технологий. *Компьютер*. 2000. № 13–15. С. 15–23.
10. Сурмин Ю. Методология анализа ситуаций (Case Study). Киев, 1999. 94 с.
11. Щерба Л. Преподавание языков в школе: общие вопросы методики. Санкт-Петербург, 2002. 112 с.

References:

1. Bigych, O., Borysko, N., Boretska, G. (2013) *Metodyka vyvchennia inozemnykh mov i kultur* [Methods of teaching foreign languages and cultures: theory and practice]: a textbook. K.: Lenvit. 590 p. [in Ukrainian]
2. Gladkikh, I. (2004) *Metodicheskie rekomendatsii po razrabotke uchebnykh keisov* [Methodical recommendations for the development of educational cases]. SPb. 95 p. [in Russian]
3. Isakovich, E. (2009) *Modelirovanie kommunikativnogo inoyazychnogo prostranstva v protsesse dialogicheskogo vzaimodeistviya v usloviyah kulturno-dosugovoi deyatel'nosti* [Modeling of communicative foreign language space in the process of dialogical interaction in the conditions of cultural and leisure activities]: English language, summer linguistic camp : author's ref. of diss. ... cand. of ped. science. 19 p. [in Russian]
4. Kovalenko, Yu. (2010) *Efektivnist suchasnykh pidhodiv u protsessi vyvchennia inozemnoi movy za profesiinym spriamuvanniam u VNZ* [The effectiveness of modern approaches in the process of learning a foreign language in a professional direction in higher education]. URL: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Pedagogica/5_57388.doc.htm. [in Ukrainian]
5. Korzh, T. (2015) *Obuchenie studentov neyazykovykh spetsial'nostei perevodu v sfere professionalnoi kommunikatsii* [Training of students of non-language specialties of translation in the field of professional communication]. *Questions of teaching methods in higher education*. No. 4 (18). P. 243–251. [in Russian]
6. Miropolska, M. (2004) *Profesiina orientatsiya yak osnova formuvannia ta pobudovy profesiinoi kariery* [Professional orientation as a basis for the formation and construction of a professional career]. *Bull. of Inst. of Preparation of Staff of the State Employment Services of Ukraine*. № 2. P. 17–19. [in Ukrainian]
7. Nain, A. (2000) *Sovremennyi slovar-spravochnik novogo pedagogicheskogo myshlenia* [Modern dictionary-reference book of new pedagogical thinking]. Chelyabinsk. 345 p. [in Russian]
8. Polat, E. (2001) *Novye pedagogicheskie tekhnologii v sisteme obrazovaniya* [New pedagogical technologies in the education system]. M.: Znanie. 215 p. [in Russian]
9. Reingold, L. (2000) *Za predelami CASE-tekhnologiy* [Beyond CASE technologies]. *Computer*. № 13–15. P. 15–23. [in Russian]
10. Surmin, Yu. (1999) *Metodologiya analiza situatsiy* [Case Study Methodology]. Kiev. 94 p. [in Russian]
11. Scherba, L. (2002) *Prepodavanie yazykov v shkole* [Language teaching at school]: General issues of methodology. SPb. 112 p. [in Russian]

Herman L. V., Shulga I. V., Kuzina V. Yu. Modern approaches to teaching a foreign language in a professional orientation

The article considers and analyzes modern approaches and technologies of foreign language teaching in non-language institutions of higher education. The article emphasizes that the growth of interest in a foreign language in recent years is undoubtedly due to the development of international relations in all spheres of life and work (exchange of scientific and technical information, tourism, training for work abroad), deepening contacts with foreign companies, the opening of regional language centers, watching original movies and TV shows, and most importantly – the possibility of real communication with native speakers. This reason is objective. The subjective reason is that knowledge of a foreign language is considered by those who study as an important quality, a property of the individual.

The authors of the article point out that the radical restructuring of the education system in order to form a harmoniously developed, socially active personality requires a change in existing trends and stereotypes of thinking in relation to the organization of the educational process, learning technology. The article considers the key trends in the teaching of foreign languages in modern higher education. The relevance of the research topic is substantiated, the problem areas of research in this area are identified. A study of modern technologies in teaching foreign languages in both foreign and Ukrainian educational institutions is analyzed. The most important trends in the study of foreign languages have been identified, including the individualization of language programs. The key areas of improving the effectiveness of foreign language teaching in higher education institutions are identified: a comprehensive approach to the choice of teaching methods, increasing the role of the teacher's personality in strengthening the motivation of students to learn a foreign language.

Key words: *institutions of higher education, methods of teaching a foreign language, professional orientation, modern technologies, foreign languages, educational and cognitive competence, language education, organization of the educational process.*